

MILJEVCI ZA VRIJEME TURSKE VLADAVINE 1522.-1683.

Krešimir Kužić

*... Jao, zemljo naša ...*¹

Miljevci su prije turske vladavine pripadali jugozapadnom dijelu Kninske županije. Prirodne granice su im odredili kanjoni Krke i Čikole na kojima su hrvatski plemići podigli utvrde Kamičac i Ključ. Nakon višedesetljetnih borbi Turci su osvojili Miljevce neposredno nakon pada Knina 1522., te su ih uklopili u nečvensku nahiju u sastavu Kliškog sandžaka. Zbog velikih demografskih gubitaka, turske vlasti su organizirale naseljavanje sela stanovništvom koje je imalo vlaški status – najviše iz prostora Hercegovine i Cetinske krajine, a u tvrđave su doveli posade iz Bosne. U cilju poboljšanja društvenog statusa jedan dio pučanstva prešao je na islam, ali je ipak većina ostala vjerna kršćanstvu, zahvaljujući ponajviše vjerskoj skrbi koju su preuzeli i vodili franjevci s Visovca. Prva prigoda za oslobođenje pružila se tijekom Kandijskog rata 1647., ali zbog lošega mletačkog vođenja, Turci su ponovno zaposjeli kraj. Miljevci su konačno oslobođeni tek nakon što su Turci istjerani iz Knina 1688. godine. U novom valu doseljavanja dobar dio pučanstva došao je s prostora susjedne Zagore, o čemu nam svjedoče istovjetna prezimena u oba kraja. Mlečani su seljacima potvrdili njihove posjede, a istaknutije pojedince su dodatno nagradili zemljištima i mlinovima. Nakon što je 1709. sve upisano u katastar, miljevačka sela: Bogetić, Brištane Gornje, Brištane Donje, Karalić, Širitovci, Drinovci, Ključ i Kaočine ostala su, kao i cijela Dalmacija, u vlasti Mletačke Republike do 1797. godine.

¹ Zoranićev uzdah kroz usta pastira. Vidi: Petar Zoranić, *Planine*, Zagreb, 1988., str. 230., 233.

U sadašnju župu Miljevce ubrajamo sljedeća sela: Bogetić (koji u neposrednoj blizini imaju istoimeno selo prominske župe), Brištane Gornje, Brištane Dnje, Karalić, Širitovce, Drinovce, Ključ i Kaočine.²

U vrijeme pada Bosne 1463. godine Miljevci kao ime i zasebna teritorijalna cjelina nisu postojali, nego su bili južni dio kotara Oprominje, odnosno jugozapadni dio Kninske županije – središnjeg dijela Hrvatskoga Kraljevstva.³ Zapadnu i dijelom sjevernu granicu tog kotara odredio je duboki kanjon Krke, jugoistočnu među činio je ništa manji prolom Čikole, a istočna granica se protezala po istaknutom hrptu strme planine Promine (tt 1147 m). Koristeći takve povoljne reljefne preduvjete, hrvatski plemići su podigli od 14. do 15. stoljeća niz utvrda, koje su im bile i obiteljska sjedišta, ali i obrambena uporišta u povremenim čarkanjima. Dakle, na miljevačkom prostoru sa zapadne strane nalazi se utvrda Kamičac (pripada selu Brištanima), a sa jugoistoka Ključ (pripada istoimenom selu), dok je izvan Miljevaca istočni pristup čuvao Drniš, a na sjeveru su bdjeli tvrđi gradovi Bogočin i Nečven.⁴

Pred više od sto i deset godina, Zlatović je donio njihov izgled. Vrijedi ga ponoviti, kako bi tadašnje stanje mogli komparirati sa sadašnjim:⁵

... **Ključice.** *Pod selom Ključ u drniškoj občini župe Miljevaca, prama selu Gorišu, s desne strane Čikole, na strmoj klisuri stoji liep i prostran grad Ključice sa visokom oblom kulom, gospodskimi dvorovi i velikimi kućami, opasan visokom ogradom.*

... **Kamičak.** *Pri iztočnom kraju tjesnaca, između visovačkog jezera i rožkoga slapa, na kraju sela Brištani miljevačke župe, drniške občine, povrh samograda oble klisure vide se ostanci gradića Kamička s lieve strane nad riekom. ... Još su mu cieli temelji ograde i četvrtasta kula s jugozapadne strane. Klisura, na kojoj je sagradjen, tako je nepristupna, da je uza nju u živu kamenu usječen uzak prolaz. ...*

Međutim, sve te fortifikacijske građevine pokazale su se nedovoljne i neotporne za specifični način ratovanja koji su nametnuli Osmanlije, a još je neučinkovitija bila vojna organizacija u tadašnjoj Hrvatskoj. Naime, Turci su, želeći osvojiti neku susjednu kršćansku zemlju, provodili taktiku iznenadnih pljačkastih pohoda. U tu svrhu držali su brojno lako konjaništvo koje je, koristeći svaku povoljnu prigodu, munjevito upadalo na protivnički teritorij. Na utvrde se nisu obazirali, nego su uništavali otvorena sela i seljačka materijalna dobra, pljačkali ljetinu i stoku, a najgore od svega – odvodili su sve uhvaćeno i preživjelo stanovništvo u ropstvo. Tek nakon što bi posve iscrpili protivnika, poduzimali

² Petar K. Bačić, *Župe Franovačke provincije Presvetog Odkupitelja u Dalmaciji*, Sinj, 1901.-1924., (digitalizirani prijepis, 2006.), str. (81-82.) – 49.

³ Franjo Smiljanić, Teritorij i granice Kninske županije u Srednjem vijeku, *Radovi Filozofskog fakulteta Zadar 27*, Zadar, 1988., str. 139-142.

⁴ Franjo Smiljanić, Građa za povijesnu topografiju kninsko-drniškoga kraja u srednjem vijeku, *Arheološka istraživanja u Kninu i Kninskoj krajini*, Znanstveni skup Knin 13-15. X. 1987., Zagreb, 1992., str. 55-63.

⁵ Stipan Zlatović, Topografske crte o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve, *Starohrvatska prosvjeta II/3*, Knin, 1896., str. 150-151.

su s dobro organiziranim snagama osvajanja manjih i većih tvrđava, odnosno glavnih gradova.⁶

Prvi pljačkaški pohodi Osmanlija iz 1415. i 1432. godine bili su samo ispitivanje snaga i izgleda da su zaobišli Miljevce.⁷ Slično je bilo i u razdoblju od 1468. do 1478., kada je stradala okolica Šibenika i Zadra.⁸ Može se pretpostaviti da su turski konjanički odredi izbjegavali ovaj prostor zbog ograničenja u prilazu i izvlačenju koje su im nametali spomenuti kanjoni, dakle, zbog reljefnih nepovoljnosti.

Sljedeće razdoblje počelo je nakon katastrofe na Krbavskom polju 1493. godine i okončano je tridesetak godina kasnije potpunim slomom hrvatske obrane. Razorne napade 1499. i sljedećih godina vodio je i organizirao bosanski sandžakbeg Skender, a malobrojnim hrvatskim snagama zapovijedao je ban Ivaniš Korvin. Jednu od rijetkih pobjeda nad turskim akindžijama zabilježio je u svom dnevniku mletački ljetopisac Marin Sanudo, dobivši na uvid pismo koje je u veljači 1499. napisao Korvin mletačkim upraviteljima u Zadru:

*... pred sada minulu svetkovinu Očišćenja djevice slavne (2. veljače⁹) prilikom dolaska u grad kninski saznali smo da dvije vojske Turaka plijene i pljačkaju u okolici. Jedna vojska harala je u vladanju Presvjetlog gospodstva vašeg na teritoriju šibenskom, a druga turska vojska opustošila je gotovo čitav kotar Oprominje. Nakon što su skupili plijen i roblje, povelili su ga sa sobom. To su saznali naši vojnici oklopnici i husari te su poslani protiv rečenih Turaka istog dana kad smo došli ovamo u Knin. Napokon, voljom Svemogućeg Boga i s pomoću Božjeg milosrđa pobijedili smo i jednu i drugu vojsku rečenih Turaka koje su opustošile teritorij vaš šibenski i potom slično opljačkale podanike naše, tako da je jedva neki Turčin iz rečenih vojski živ umakao, a sve kršćanske zarobljenike i također sav drugi plijen oslobodili smo ...*¹⁰

Unatoč sklopljenom primirju upadi Osmanlija nisu prestajali, tako da je tragičan kraj bio neizbježan. Ono malo preživjelog seljaštva izbjeglo je ponajviše u primorske gradove i na otoke, a najveći dio plemstva preselio se u tada sigurniju sjevernu Hrvatsku. Tamo se, naime, osim opće poznatih Martinuševića i Mišljenovića, spominju i Halapići te Šušeljci.¹¹ U takvim okolnostima utvrđeni gradovi su morali pasti i samo se čekao završni udarac. Izveo ga je bosanski sandžakbeg Husref došavši 28. svibnja 1522. pod Knin s vojskom od 25.000 vojnika opremljenom topovima. Ponajprije je osvojio sve okolne manje utvrde, uključujući i one na Miljevcima. Ostavši tako odsječen i bez ikakvih izgleda,

6 Mirko Valentić, Turski ratovi i hrvatska dijaspora u XVI. stoljeću, *Senjski zbornik* 17, Senj, 1990., str. 45-52.

7 Ivan Kukuljević Sakcinski, *Kratki ljetopisi hrvatski, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 4, Zagreb, 1857., str. 65.; Fran Gundrum, *Rukopis svećenika Dalmatinca iz petnaestog stoljeća, Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva, n. s. VI.*, Zagreb, 1902., str. 213.

8 Bogumil Hrabak, *Turske provale i osvajanja na području današnje sjeverne Dalmacije do sredine XVI. stoljeća, Radovi Instituta za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu* 19, Zagreb, 1986., str. 71-73.

9 Jakov Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb, 1985., str. 202.

10 Marino Sanudo, *Diarij, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku V.*, Zagreb, 1859., str. 25-26.

11 Stipe Gunjača, *Tiniensia archaeologica-historica-topographica* 2, *Starohrvatska prosvjeta, n. s. III./7*, Zagreb, 1960., str. 78., 85., 87., 90.; Emil Laszowski, *Monumenta Habsburgica* 3, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 40, Zagreb, 1917., str. 420.

Knin se predao na prvi juriš, a na vijest o tome i Skradin. Sanudo o tome prenosi izvješće šibenskog kneza kako 28. svibnja ... *ovi iz Skradina bijahu svi pobjegli i došli putem uz rijeku u Šibenik da se spase ...*, a u drugom pismu knez navodi da su pobjegli i drugi iz okolnih sela.¹²

Nakon što su 1522. godine Osmanlije dovršili osvajanje Kninske županije i, neposredno nakon toga, susjednih županija preko rijeke Krke, prostor Miljevaca ušao je u sastav vilajeta kojemu je središte bilo u Kninu. Njegove vojvode, od kojih je najpoznatiji Murat-beg Bajić ili Tardić, bili su podređeni bosanskom sandžakbegu, ali s određenim širim ovlastima. Nakon što je i Klis osvojen 1537., u njemu je osnovan novi sandžak kojemu su Miljevci pripadali do kraja turske vlasti.¹³ Osmanlije u načelu nisu mijenjali staru upravnu i graničnu podjelu u novoosvojenim krajevima, pa su tako postupili i u ovom slučaju. Budući da se organizacijski u prvom redu udovoljavalo vojnim zahtjevima, utvrda Nečven je postala središte nahije kojoj su pripali Miljevci, a utvrde Bogočin, Kamičac i Ključ nakon rušenja nisu se više popravljale. U Nečvenu su 1530. godine bila smještena 24 mustahfiza (tvrđavska posadnika) na čijem čelu je bio dizdar (zapovjednik tvrđave), čehaja (njegov zamjenik), bebab ili kapidžija (vratar), džebedžija (oružar), tufekdžija (puškar), dva topnika, te ostali neferi (obični vojnici). Prvi poznati dizdar zvao se Omer. On i njegovi vojnici za svoju službu su dobili posjede na Miljevcima i po široj okolici. U isto vrijeme susjedni Drniš imao je samo devet posadnika. Za razliku od njih u Skradinu je bilo 107, a u Kninu 38 ulufedžija (plaćenika).¹⁴ Po sudskoj podjeli pripadali su do kraja 16. stoljeća Skradinskom kadiluku, a od tada Krčkome.¹⁵

Iako su demografski gubici nakon šezdesetogodišnjih osmanlijskih navala bili više nego teški, ipak je jedan dio pučanstva preživio sve nedaće. Oni, vjerojatno nisu dočekali Turke, nego su se privremeno povukli u nepristupačnije planine šire okolice. O kome je riječ? Vukući analogije iz stanja u susjednoj Zagori, može se sa sigurnošću ustvrditi da su to bili potomci hrvatskih srednjovjekovnih Vlaha koje susrećemo u dokumentima još od polovice 14. stoljeća.¹⁶ Upravo zahvaljujući njima sačuvalo se razmjerno mnogo toponima iz srednjovjekovnog razdoblja. Vlasi su u početku bili organizirani po plemenskom, a ne

12 Marino Sanudo, *Diarij, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku VIII.*, Zagreb, 1865., str. 150-151.; B. Hrabak, *Turske provale ...*, str. 83-87.; Josip Alačević, *Cronaca d'ignoto, Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata V.*, Split, 1882., str. 189-190.

13 Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk – ustanak i upravna podjela, Djela XIV – Naučno društvo NR BiH*, Sarajevo 1959., str. 176., 209.; F. Smiljanić, *Teritorij i granice ...*, str. 147.

14 Aladin Husić, *Tvrđave Bosanskog sandžaka i njihove posade 1530. godine, Prilozi za orijentalnu filologiju 49*, Sarajevo, 2000., str. 220-221., 227.

Posjede su ponekad zadržavali i nakon premještanja u druge novoosvojene tvrđave. Neki Sinan i Mehmed, pripadnici posade utvrde Vrane (kod Biograda) imali su 1550. čifluk na području Nečvena. Vidi: Fehim Dž. Spaho, *Splitsko zaleđe u prvim turskim popisima, Acta historico-oeconomica Iugoslaviae 13*, Zagreb, 1986., str. 84-85.

15 H. Šabanović, *Bosanski pašaluk ...*, 1959., str. 208-209.; F. Smiljanić, *Teritorij i granice ...*, str. 147.

16 Miha Madijev Barbazanis, *Historija* (preveo Vladimir Risonondo) u: *Legende i kronike*, Split, 1977., str. 174.; S. Gunjača, *Tiniensia archaeologica ... 2*, str. 76.; Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb, 1997., str. 138-139.

teritorijalnom načelu budući da su se bavili bisesilnim stočarstvom te su ljeti odlazili na planine Dinaru i Šator.¹⁷ Osmanlije su im priznale poseban status i na temelju njega su bili dužni plaćati filuriju, tj. godišnji porez od jednog dukata. Zauzvrat su morali sudjelovati u ratnim operacijama kao neredovita vojska – tzv. martolozi, a u mirnom razdoblju čuvali su klance i prijelaze.¹⁸ U vojnom pogledu zapovijedali su im harambaše, što je osmanlijska titula, a znači vođa hajduka. Na čelu jednog ili više manjih sela nalazio se knez, a iznad njih su bili veliki knezovi. Nema razloga da sumnjamo da je tako bilo i u Miljevcima. Već sami nazivi Miljevci za cjelinu, kao i Širitovci, Drinovci te Bogetići za sela, ukazuju na plemensku pripadnost. Nakon završetka ratnih zbivanja naseljenost je bila nezadovoljavajuća, pa su Osmanlije forsirale doseljavanje hercegovačkih Vlaha – bilo izravno, bilo etapno preko Cetine i Zagore.¹⁹ Karakterističan je jedan pripadnik Burmaza, kojima je izvorna postojbina Hrasno u južnoj Hercegovini.²⁰ Kako, nažalost nisu transkribirani i prevedeni osmanlijski defteri, tj. katastarski popisi, za područje Miljevaca, kao što je to urađeno za Zagoru i Cetinu,²¹ uskraćeni smo za poimenične popise stanovnika pojedinih sela. Iz njih ne bismo dobili samo antroponimijske podatke, nego bismo utvrdili i vjersku pripadnost pučanstva, odnosno stupanj islamizacije, kao neizbježnu posljedicu neravnopravnog statusa kršćana u Turskom Carstvu. Na Miljevcima je nakon stotinjak godina – 1640. godine, broj pomuslimanjenog pučanstva bio prilično velik, sudeći prema Pavlu Rovinjaninu koji govori da su kršćani živjeli pomješani s muslimanima, doslovno: ... *jedna kuća je turska, a druga u blizini kršćanska* ...²² Takvo stanje vladalo je i u okolici pa imamo Smoljana Đevrskovića i čehaju Osmana Đevrskovića iz Đevrsaka te harambašu Juru Jelovca i subašu Mehmeda Jelovca iz Bobodola.²³ Tu je i spomenuti musliman Burmaz, koji je imao kuću na Roškom slapu, a kršćane istog prezimena nalazimo u susjednoj Zagori.²⁴ Kako navodi fra Petar Bačić i cijeli kraj je dobio ime po muslimani-

17 Josip Kolanović, Spisi kancelarije šibenskoga kneza Fantina de Cha de Pesaro 1441-1443, *Povijesni spomenici Šibenika i njegova kotara* 3, Šibenik, 1989., str. 65., 198., 230-231.; Stipan Zlatović, *Franovci države Presvetog Otkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb, 1888., str. 170.

18 Vidi npr.: Grga Novak, *Commissiones et relationes Venetae / Mletačka uputstva i izvještaji IV, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 47, Zagreb, 1964., str. 41., 46-47.; Hazim Šabanović, *Vojno uređenje Bosne od 1463. do kraja XVI. stoljeća, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XI*, Sarajevo, 1961., str. 218-219.

19 Vidi: Krešimir Kužić, *Prilog biografiji nekih Kačićevih vitezova te podrijetlu stanovništva njihova kraja, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 47, Zadar, 2005., str. 191-224. Glede problematike Vlaha/vlaha o tome je mnogo pisano. Vidi: Krešimir Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, Split, 1997., str. 70., 89-90.

20 Državni arhiv Zadar, Spisi generalnih providura, Alessandro Molin, k. 57/II, l. 68v; Bogumil Hrabak, *O hercegovačkim vlaškim katunima prema poslovnoj knjizi Dubrovčanina Dživana Pripčinovića, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, n. s. XI*, Sarajevo, 1956., str. 30.

21 Fehim Spaho, *Jedan turski popis Sinja i Vrlike iz 1604. godine, Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 12, Zagreb, 1985., str. 21-116.; F. Dž. Spaho, *Splitsko zaleđe ...*, str. 47-85.

22 S. Zlatović, *Izvjestaj o Bosni ...*, str. 14.

23 Boško Desnica, *Istorija kotarskih uskoka I, Zbornik SAN za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda XIII*, Beograd, 1950., str. 52-53., 65.; Boško Desnica, *Istorija kotarskih uskoka II, Zbornik SAN za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda XIII*, Beograd, 1951., str. 174.

24 Državni arhiv Zadar, Spisi generalnih providura, Alessandro Molin, k. 57/II, l. 68v; Krešimir Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, Split, 1997., str. 199., 205., 211.; Radoslav Lopašić, *Spomenici hrvatske krajine 1, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 15, Zagreb, 1884., str. 83. – Della villa Chotoragna (...) Bilof Mustapich, turco; F. Dž. Spaho, *Splitsko zaleđe ...*, str. 72., 74-76.; Ivan Erceg,

ma Miljevcima ili Miljevićima, čija se kuća u Kninu navodi 1689., a zna se da su imali i druge posjede u okolici.²⁵ Međutim, gotovo je sigurno da su oni, kao i prethodno navedeni, imali kršćanske rođake, jer se jednome Miljeviću kćerka vjenčala 1674. u Šibeniku.²⁶ Osmanlije nisu imali povjerenja u svoje kršćanske podanike, pa su za nadzor zadužili kršćanske otpadnike. Mnogi slučajevi vidljivi iz katastarskih popisa govore u prilog pretpostavke da su pojedini islamizirani Vlasi imali zadaću nadziranja svojih suseljana. Na taj način bilo kakvo šurovanje seljana s Mlečanima ili uskocima bilo je otežano ili onemogućeno. U zagorskim ili ravnokotarskim selima bližima moru, uskoci su, za vrijeme svojih 80-godišnjih aktivnosti, dobivši informacije od seljaka vrebali na te doušnike, te su se nemilosrdno s njima obračunali, tako da je tamo islamizacija bila efemerna pojava.²⁷ Miljevačka sela bila su u daleko gorem položaju – bili su okruženi osmanlijskim utvrdama mimo kojih se uskoci nisu usuđivali prodirati, a veći kršćanski gradovi bili su relativno daleko. Činjenica je da nigdje nije zabilježeno da su uskoci u nekoj od svojih brojnih operacija u šibenskoj okolici prodrli do Miljevaca, a najbliže su im bile one kod Skradina oko 1607. i 1613. godine.²⁸ Da je kršćanstvo ostalo sačuvano jedina zasluga leži na visovačkim franjevcima. Uz nezamisliv samoprijegor i požrtvovnost, unatoč svim zlostavljanjima i ratnim opasnostima, njima je uspjelo obraniti katoličku vjeru, ne samo u miljevačkom kraju, nego i na na mnogo širem prostoru. Upravo zbog vjere katoličko pučanstvo pod Turcima imalo je kakav-takav osjećaj zajedništva s pukom pod Mlečanima. To nam potvrđuje dragocjeno Foscarinijevo svjedočenje kako ih Turci ... *silom nagone u vojsku* ...²⁹ Zacijelo su tako, protiv volje, sudjelovali u tursko-mletačkim ratovima 1537.-1540. i 1570.-1573. (Sl. 1). Mora se priznati da su Osmanlije tolerirali franjevačko postojanje na Miljevcima bliskom otočiću Visovcu, usred jezera i rijeke koja je bila granica dvaju sandžaka, Kliškoga i Krčkoga, ali to je bila smišljena odluka. Bojeći se da odlazak franjevaca ne izazove posvemašnji bijeg pučanstva, više osmanlijske vlasti nastojale su ih štititi od pojedinih razuzdanih muslimana. Međutim, o jednakim pravima nije bilo riječi. Svaki pokušaj povratka muslimana u kršćanstvo, mogao je završiti s teš-

Turska osvajanja i organizacija proizvodnje u Dalmaciji i njihov odraz na privredni život Hrvatske, *Zbornik Cetinske krajine 4 – Sinj i Cetinska krajina za vrijeme osmanlijske vlasti*, Sinj, 1989., str. 22.

25 P. Bačić, Župe Franovačke provincije ..., str. (81.) – 49.; Josip Ante Soldo, Samostan Majke od milosti na Visovcu, *Visovački zbornik – Zbornik radova simpozija u prigodi 550. obljetnice franjevačke nazočnosti na Visovcu 1445.-1995.*, Visovac, 1997., str. 93.; Seid M. Traljić, Drniš šesnaestoga i sedamnaestoga stoljeća, *Radovi Instituta JAZU u Zadru 19*, Zadar, 1972., str. 400.

Što se tiče turskog jezičnog utjecaja, Karalić je toponim motiviran turskim riječima *kara* – crn i muškim imenom *Alija*. Ime sela Širitovci također dolazi od arapsko-turske riječi *širit* – traka prišivena kao ukras na narodnoj nošnji. Vidi: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1989., str. 88., 394., 587.

26 Ante Šupuk, *O prezimenima, imenima i jeziku starog Šibenika*, Šibenik, 1981., str. 84.

27 Npr. u okolici Trogira 1573. Vidi: Karlo Horvat, *Monumenta historiam uscocchorum illustrantia 1, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 32*, Zagreb, 1910., str. 8-9.

28 Grga Novak, *Commissiones et relationes Venetae / Mletačka uputstva i izvještaji VI, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 49*, Zagreb, 1970., str. 140.; Karlo Horvat, *Monumenta historiam uscocchorum illustrantia 2, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 34*, Zagreb, 1913., str. 122.

29 Ivan Grgić, *Opis Kliškog sandžaka s ove strane Velebita i Dinare iz godine 1572., Zadarska revija V./4*, Zadar, 1956., str. 257.

kim kaznama.³⁰ Strpljivo čekajući da sazriju prilike za pokretanje oslobođanja, franjevci su brinuli neumorno za povjereni puk. Mlečanima pak, poslije Ciparskog rata nije bilo ni na kraj pameti sukobljavanje s Osmanlijama, nego su sve poduzimali kako bi potaknuli trgovinu. Vjerojatno su i Miljevčani sudjelovali u izvozu žita, stoke, sira i vune, kao najčešćih proizvoda Kliškog sandžaka, koji su dopremani u Šibenik i Skradin, a onda dalje preko mora.³¹ Unatoč ometanjima uskoka, razmjena je bila tolika da su se Drniš i Šibenik razvili u dva najveća grada tog vremena, a u Drnišu se spominju kao posjednici Terzibalići, Atlagići, Kositerovići i drugi.³² Zanimljivo je da se 40-ih godina 17. stoljeća utvrde oko Miljevaca ne spominju u sastavu tvrđava Kliškoga sandžaka s plaćeničkom posadom.³³

Kandijski rat, koji je izbio osmanlijskim napadom na otok Kretu ili Kandiju 1645., imao je uvod koji su dobrim dijelom izazvali Turci drskim svojatanjem prekograničnog zemljišta u okolici Trogira. Osluškujući zbivanja, franjevci su shvatili da je kucnuo čas. Nakon što je Mustafa-paša Tekeli morao prekinuti iscrpljujuću opsadu Šibenika u rujnu 1647., fra Nikola Ružić, fra Pave Sirotković i fra Šimun Brajinović u dogovoru s Mlečanima nagovorili su narodne glavare da u dogovoreni trenutak evakuiraju svoja sela te da prijeđu u primorje. Od njih šest koji su potpisali 17. prosinca 1647. u Šibeniku ugovor s mletačkim knezom o prelasku na stranu Sv. Marka, iz Miljevaca ili okolice bili su harambaše Ivan Lovrić i Šimun Pavković.³⁴

General Lunardo Foscolo, pripremajući se za oslobođanje Drniša i Klisa, poslao je vojsku koja je srušila most preko Krke na Roškom slapu, a onaj kod Nečvena već je ranije bio srušio don Stipan Sorić, tako da Turci nisu mogli doći u pomoć preko Miljevaca.³⁵ Osiguravši se na taj način, mletačka vojska, sastavljena od odreda kojima su zapovijedali Sorić, kapetan Theodosio, Begna i Geremija, krenula je 18. veljače 1648. po zagorskoj strani Čikole. Putem joj se pridružio dio Miljevčana. Turci su pokušali spriječiti napredovanje, ali su odbijeni, te su se povukli u Drniš. Nakon kraćega žestokog otpora, Tekeli se izvukao

30 Sulejman Bajraktarević, Turski dokumenti u splitskom Arheološkom muzeju i u Franjevačkom samostanu na Visovcu, *Starine JAZU* 44, Zagreb, 1952., str. 51-59.

31 G. Novak, Mletačka uputstva i izvještaji IV, str. 399-400.; Grga Novak, *Commissiones et relationes Venetae / Mletačka uputstva i izvještaji V, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 48, Zagreb, 1966., str. 227.

32 Grga Novak, *Commissiones et relationes Venetae / Mletačka uputstva i izvještaji VII, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 49, Zagreb, 1972., str. 249.; S. M. Traljčić, Drniš šesnaestoga ..., str. 398-399.

33 Fehim Dž. Spaħo, Organizacija vojne krajine u sandžacima Klis i Krka u XVII stoljeću, *Naučni skupovi SANU XLVIII - Vojne krajine u jugoslavenskim zemljama u Novom veku do Karlovačkog mira 1699.*, Beograd, 1989., str. 101-113.

34 Bačić je napisao da su Lovrić i Pavković iz Miljevaca, iako se iz dokumenta koji je donio Desnica čita, da je Lovrić iz Bogetića, a Pavković iz Lukara. Vjerojatno se za Lovriće poveo činjenicom da su oni u njegovo vrijeme bili iz Širitovaca. Vidi: Petar K. Bačić, *Kratka povijest Franovačkoga samostana Visovca na rijeci Krki*, Visovac, 1917.-1919., 53., 54.; B. Desnica, *Istorija kotarskih uskoka 1646-1684*, sveska I, str. 27-28.

35 Franjo Dflnik, *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji* (preveli Smiljana i Duško Kečkemet), Split, 1986., str. 162., 164.

i mletačka vojska ušla je u grad.³⁶ Tek tada, nakon što je uklonjena turska opasnost, ostali Miljevčani su prihvatili zaštitu odreda Danijela Divnića te su se preko improviziranog drvenog mosta na Roškom slapu povukli preko Krke na teritorij pod mletačkom kontrolom odvođeći tisuće grla stoke. Radi sprječavanja mogućeg svojevoljnog povratka, a i radi uništavanja gospodarske osnove opstanka Turaka, Divnić je zapalio sve kuće u Miljevcima.³⁷ Međutim Mlečani nisu pokušali učvrstiti svoje sjajne taktičke uspjehe. Iako su, dakle, Drniš dobili bez velike borbe, a Knin bez ispaljenog metka, odustali su od utvrđivanja tih ključnih mjesta zadovoljivši se samo njihovim rušenjem. To su iskoristili Turci te su se vratili uzimajući prazne posjede. Nedugo nakon što su franjevci izbjegli u Šibenik, neki Salih-aga zauzeo je njihov posjed Kuželj s miljevačke strane jezera.³⁸ U daljem tijeku rata koji je završio 1669. godine sve je bilo svedeno na povremene uništavačke pohode kako naših, tako i osmanlijskih snaga. Koliko su u njima sudjelovali izbjegli Miljevčani teško je objektivno kazati, ali zahvaljujući svom položaju, Miljevci su bili po strani od glavnih prodora koji su se događali po Bukovici ili Zagori.³⁹ Golema strategijska pogreška nezaposijedanja tvrđava, imala je za posljedicu da Mlečani u konačnici, u mirovnim pregovorima izgube sve ono što su dobili oružjem.⁴⁰ Suočeni s tim neki Miljevčani su se vratili u rodni kraj, a neki su ostali u primorskim mjestima.

Ovaj dugotrajni i krvavi rat privukao je veliku pozornost onodobne Europe, pa se tako u šestom svesku niza "Theatrum Europaeum", u kojem su opisana zbivanja od 1647. do 1651. godine, nalazi zemljovid šibenske okolice, na kojem je označeno *Opromigne* obuhvaćajući i Miljevce (Sl. 2).⁴¹

Nezavisno od zbivanja u Podunavlju, novi rat koji je počeo 1684. imao je pomalo čudnovatu predigru. Nakon pokolja koji se 1682. dogodio u Zemunik, u Kotarima se sve podiglo protiv Turaka, ali to Mlečani nisu gledali s odobravanjem. Kotarci su tada krenuli preko Krke, te su krajem studenog 1683. skupa s Miljevčanima, Prominjanima i Petropoljcima oslobodili Drniš.⁴² Mlečani su tek u travnju 1684. navijestili rat Osmanskom Carstvu. U međuvremenu se kao glavni vojni zapovjednik nametnuo harambaša Mate Nakić-Vojnović. On je u dogovoru s franjevcima i glavarima predložio Mlečanima prelazak cjelokupnog pučanstva na mletački teritorij, što je uz manje teškoće i ostvareno.⁴³ U popisima izbjegličkih skupina mogu se prepoznati, uz određenu dozu zadržke

36 Pavao Andreis, *Povijest grada Trogira I* (preveo Vladimir Rismondo), Split, 1977., str. 274.; F. Difičnik, *Povijest Kandijškog rata ...*, str. 167-170.

37 F. Difičnik, *Povijest Kandijškog rata ...*, str. 172.

38 S. Bajraktarević, *Turski dokumenti ...*, str. 54.

39 F. Difičnik, *Povijest Kandijškog rata ...*, str. 200-201.

40 F. Difičnik, *Povijest Kandijškog rata ...*, str. 196-198.

41 Johann Philipp Abelinus, *Theatrum Europaeum VI*, Frankfurt/M, 1663., str. 215.

42 Karlo Kosor, *Drniška krajina za turskoga vladanja, Kačić XI.*, Split, 1979., str. 166.

43 K. Kosor, *Drniška krajina ...*, str. 167-170.; B. Desnica, *Istorija kotarskih uskoka 1646-1684*, sveska I, str. 295-296., 311-313.

i miljevačka prezimena.⁴⁴ Pod zapovjedništvom harambaše Filipa Sunare bio je Petar Ivanišević s 10 članova obitelji. On je 1686. bio privremeno smješten u Skradinu. U grupi harambaše Mate Nakića bili su Tadija Jurić, sam, i Mijo Jurić s 4 člana obitelji. Sinovi ove trojice živjeli su 1709. godine u Brištanima (vidi katastarski popis!). Stipan Breulj iz Drinovaca i Marko Bralić, čiji se sin kasnije navodi u Karaliću, bili su u skupini kapetana Mije Stipičevića-Perajice. Ivan Radnić, također iz Drinovaca, zabilježen je 1684. s 4 člana obitelji u sastavu zbjega harambaše Ivica Silova u Mandalini. Iz popisa je vidljivo da su neki glavari sa svojim obiteljima mijenjali ili napuštali prvobitne skupine, vjerojatno vođeni borbom za preživljavanje.

Dakle, pobojavši se za svoje interese u Dalmaciji, Mlečani su ovaj put odlučili braniti oslobođeni Drniš, ali nije se stalo samo na tome. Koristeći se borbenim duhom domaćih kršćana Mlečani su preuzeli inicijativu. Poticali su razorne konjaničke pohode u dubinu Bosne, a u njima, kao i u borbama oko Sinja, nema sumnje da su sudjelovali i Miljevčani.⁴⁵ Tijekom priprema za oslobađanje Knina, Skradinjani su bili dužni čuvati utvrdu Nečven, a onda je nakon dvotjedne opsade naša vojska ušla u grad.⁴⁶ Opet su franjevci odigrali znatnu ulogu. Po savjetu fra Andrije Resice vojska općeg providura Girolama Cornara prešla je preko Miljevaca do Knina gdje je u rujnu 1688. nakon žestokog otpora istjerala Turke iz grada. Fra Petar Bačić navodi kako se vojska s topovima i ostalim naoružanjem prevezla preko Krke, te se preko brištanskih kosa popela na Miljevce, a odatle, preko Promine, osvanula nasuprot Kninu.⁴⁷ Dok je trajala opsada, hercegovački Selman-paša pokušao je prodrijeti preko Drniša, ali je tamo pretrpio ljut poraz.

Od prosinca 1690. godine vojni zapovjednik, ne samo za Miljevce, nego i za Prominu, Petrovo polje, Kosovo i Zagoru bio je Mate Nakić Vojnović. Međutim, zbog dolaska velikog broja pravoslavnog pučanstva, Mlečani su izdvojili sjeverni dio, pa je Nakiću ostala drniška okolica, a novi guvernadur je postao Toma Zavorović.⁴⁸ Sljedećih godina borbe su se vodile od Grahova preko Glamoča do Vrgorca, a onda je 1699. godine sklopljen mir. U to doba (1698.), miljevački harambaše bili su Pave Ivić i Luka Vukorepić.⁴⁹

Osmanlije su tijekom opsade Sinja 1715. godine pokušali prodrijeti i opljačkati drnišku okolicu, ali su definitivno razbijeni i po novome mirovnom ugovoru odbačeni na današnju granicu na Dinari i Kamešnici.⁵⁰

44 K. Kosor, *Drniška krajina ...*, str. 183-192.; Državni arhiv Zadar, Katastri Dalmacije XVII. i XVIII. stoljeća, k. 14., 12rv, 13r

45 B. Desnica, *Istorija kotarskih uskoka 1684-1749*, sveska II, str. 126-127., 142., 182., 196., 203.

46 B. Desnica, *Istorija kotarskih uskoka 1684-1749*, sveska II, str. 205.; K. Kosor, *Drniška krajina ...*, str. 174.

47 Petar K. Bačić, *Nekrolog – Spomen knjiga svih pokojnih Franovaca Provincije Presv. Odkupitelja u Dalmaciji, od davnijih godina, do god. 1925.*, Sinj, 1924. (digitalizirani prijepis, 2006.), str. (299.) – 221.

48 Karlo Kosor, *Drniš pod Venecijom, Kačić VII.*, Split, 1975., str. 26., 29.

49 Josip Ante Soldo, *Crkveni život na proširenom području šibenske biskupije nakon uzmaca Osmanlija, Sedam stoljeća šibenske biskupije – Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998.*, Šibenik, 22. do 26. rujna 1998, Šibenik, 2001., str. 325.

50 K. Kosor, *Drniška krajina ...* str. 175.

NASELJAVANJE I PODJELA POSJEDA

Mlečani su nastojali po svaku cijenu i u što kraćem roku naseliti oslobođene krajeve, osobito ako su ostali polupusti zbog iseljavanja, kako kršćanskog tako i muslimanskog pučanstva. S druge strane za ratne zasluge nagrađivali su zapovjednike domaće vojske. Tako je serdar Mate Nakić Vojnović za junaštvo dobio 1689. godine mlinicu na Roškom slapu, koja je prije pripadala Čati Miljevcininu, a harambaši Pavi Iviću je za ratne zasluge dodijeljena također jedna mlinica.⁵¹ Isto tako, Toma Zavorović dobio je mlinicu Terzibalića s pet kola na Roškom slapu.⁵² Jednu mlinicu na Roškom slapu dobio je i Grgo Radnić.⁵³ Obični vojnici, ako su bili starosjedioci dobivali su potvrde vlasništva posjeda koja su ranije obrađivali, a ostali doseljenici dobivali su veća ili manja zemljišta u mjestima gdje su se naseljavali.

Tako su 1697. godine Marko Breulj i Nikola Baloban dobili potvrdu posjeda koji su već mnogo godina uživali i obrađivali. Breulj je imao trideset kanapa, tj. oko 110.000 m², a Baloban dvadeset kanapa, tj. oko 73.000 m².⁵⁴ Granice su bile: sa istoka lokva *Meia*, sa zapada selo Bogetić, sa sjevera selo Čitluk, a sa juga crkva sv. Pavla.⁵⁵ Od samog početka mletačka je vlast davala zemlju na uživanje, a ne u vlasništvo, a u nasljeđe su je mogli dobiti samo sinovi.

51 Državni arhiv Zadar, Spisi generalnih providura, Alessandro Molin, k. 57/II, l. 68r.

52 Državni arhiv Zadar, Spisi generalnih providura, Alessandro Molin, k. 57/II, l. 68v.

53 K. Kosor, Drniš ..., str. 22.

54 *Za padovanski kamp ili kanap vidi:* Zlatko Herkov, Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu, *Zbornik Historijskog zavoda JAZU 8*, Zagreb, 1977., str. 189.

55 Državni arhiv Zadar, Spisi generalnih providura, Alvise Mocenigo, k. 65/IV, l. 289v.

Prema prvom popisu koji je napravljen 1709. godine u vrijeme glavnog pro-
vidura Vincenza Vendramina, u Brištanima je bilo sljedeće posjedovno stanje: ⁵⁶

Veličina posjeda žitelja Brištana: ⁵⁷

Tošterić Josip, pok. Martina	- 11	0	55	= 40450 m ²
Benković Martin, pok. Ilije	- 8	1	69	= 30460 m ²
Kišić Mijo, pok. Ivana	- 9	1	190	= 34640 m ²
Jurić Mate, pok. Mije	- 12	1	169	= 45515 m ²
Bačić Mate, pok. Mije	- 14	0	102	= 51620 m ²
Deranjin Martin, pok. Ilije	- 12	3	83	= 46970 m ²
Sušić Božo, pok. Jure	- 31	3	118	= 116570 m ²
Perišić Petar, pok. Mate	- 16	0	30	= 59635 m ²
Piljić Šimun, pok. Mije	- 23	3	99	= 87250 m ²
Ivanović Toma	- 0	2	159	= 2520 m ²
Sušić Toma	- 1	2	47	= 5690 m ²
Jurić Ivan, pok. Tadije	- 38	0	34	= 174340 m ²
Ivanišević Ivan, pok. Petra	- 11	3	125	= 43500 m ²
Samodol Ivan, pok. Petra	- 28	1	120	= 103790 m ²

Općinsko zemljište :

javno neobradivo	- 2	1	18	= 7305 m ²
močvara	- 22	1	28	= 81460 m ²
pašnjak	- 14	1	105	= 52450 m ²

Posjednici iz drugih sela:

Omrčen Andrija, Bogetić	- 4	3	176	= 18130 m ²
Bačić Grgo, Drinovci	- 2	1	191	= 9060 m ²
Prnjak Ilija, Bogetić	- 11	3	184	= 43760 m ²
Relanović Nikola, Drinovci	- 0	2	20	= 1915 m ²
Ciza Nikola, Drinovci	- 1	1	156	= 5250 m ²
Ivić Pave, Drinovci	- 1	2	49	= 5700 m ²
Višić Petar, Drinovci	- 1	0	172	= 4410 m ²
Dunjak Petar, Drinovci	- 0	2	141	= 2445 m ²
Breulj Petar, Drinovci	- 1	0	95	= 4070 m ²
Merzal Stipan, Drinovci	- 1	0	46	= 3860 m ²
Breulj Stipan, Drinovci	- 4	2	172	= 17200 m ²
Bačić Tadija, Karalić	- 3	0	170	= 11710 m ²
Radnić Ivan, Drinovci	- 2	2	23	= 8240 m ²
Bralić Jure, pok. Marka, Karalić	- 9	1	34	= 33370 m ²

⁵⁶ Državni arhiv Zadar, Katastrni Dalmacije XVII. i XVIII. stoljeća, k. 14.

⁵⁷ Mlečani su u premjeru zemljišta kao osnovnu jedinicu upotrebljavali padovanski kanap koji je iznosio oko 3655,45 m², a sastojao se od 4 kvarte po 210 tavola ili pertika. *Vidi: Zlatko Herkov, Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu, Zbornik Historijskog zavoda JAZU 8, Zagreb, 1977., str. 189.*

Ukupna površina Brištana u privatnom vlasništvu iznosila je 1063725 m², a od toga je oranica bilo 267 padovanskih kanapa, 1 kvartu i 89 tavolo, tj. 977300 m². Vinograda je bilo 1 kanap, 3 kvarte i 101 tavolu (6840 m²). Livada je bilo 2 kanpa, 2 kvarte i 93 tavole (9545 m²). Nekorisno je bilo 19 kanapa i 134 tavole (70040 m²). Kad tome pribrojimo općinsko zemljište (pašnjak, močvaru i nekorisno) onda proizlazi da je selu Brištanima pripadala površina od oko 1205000 m², podijeljena u 203 čestice.

Vidimo da se u Brištanima na samo dvije čestice uzgajala vinova loza. Jedan vinograd je pripadao Ivanu Juriću s površinom od 2980 m², a drugi od 3860 m² zajednički su obrađivali Petar Perišić i Šimun Piljić.

Broj duša i blaga:⁵⁸

Bilješka o dušama u Brištanima

	GLAVA KUĆE	MUŠKIH OD ORUŽJA	DJEČAKA	ŽENSKIH	DJEVOJČICA	UKUPNO
1.	Sušić Božo, pok. Jure	3	7	3	7	20
2.	Kišić Mijo, pok. Ivana	1	2	2	0	5
3.	Perišić Petar, pok. Mate	2	3	2	5	12
4.	Jurić Ivan, pok. Tadije	4	3	6	6	19
5.	Benković Martin, pok. Ilije	2	2	2	2	8
6.	Piljić Šimun, pok. Mije	3	4	3	2	12
7.	Deranjin Martin, pok. Ilije	3	5	2	3	13
8.	Jurić Mate, pok. Mije	3	2	3	1	9
9.	Ivanišević Ivan, pok. Petra	3	1	1	3	8
10.	Tošterić Josip, pok. Martina	1	3	2	2	8
11.	Samodol Ivan, pok. Petra	2	1	2	4	9
12.	Bralić Jure, pok. Marka	2	4	1	2	9
13.	Bačić Mate, pok. Mije	1	6	1	3	11
13	UKUPNO	30	43	30	40	143

⁵⁸ Popis se kronološki veže na popis istog karaktera napravljen u okolici Šibenika i Skradina. U iščitavanju i pisanju prezimena bilo je dosta problema i nedoumica, budući da su počesto neke osobe zapisivane nedosljedno, tj. na nekoliko načina mletačkom grafijom. Stoga sam nastojao ispraviti te greške na način da sam zadržavao onodobni izgled prezimena (primjerice: Deranjin, Tošterić). Izrazit primjer nedosljednosti je prezime "BAČIĆ" čiji su nositelji Mate i Tadija, osim u jednom slučaju kao "BACHICH", dosljedno upisivani kao "BAGNICH" ili "BAGICH". To bi se trebalo čitati kao "BANJIC" ili "BAĐIĆ", što je neprihvatljivo, osobito u prvoj verziji.

	VLASNIK	KONJA ZA SEDLO	KONJA ZA SAMAR	VOLOVA	KRAVA	TELADI	OVACA
1.	Sušić Božo, pok. Jure	1	2	5	4	3	120
2.	Kišić Mijo, pok. Ivana	0	0	0	4	4	0
3.	Perišić Petar, pok. Mate	2	2	3	4	4	80
4.	Jurić Ivan, pok. Tadije	1	5	6	4	4	120
5.	Benković Martin, pok. Ilije	1	1	2	4	2	40
6.	Piljić Šimun, pok. Mije	1	3	5	4	4	100
7.	Deranjin Martin, pok. Ilije	1	3	4	3	1	110
8.	Jurić Mate, pok. Mije	1	2	4	3	3	20
9.	Ivanišević Ivan, pok. Petra	2	3	2	4	3	80
10.	Tošterić Josip, pok. Martina	0	2	2	4	4	0
11.	Samodol Ivan, pok. Petra	0	1	3	4	3	0
12.	Bralić Jure, pok. Marka	0	0	0	1	1	0
13.	Bačić Mate, pok. Mije	1	1	3	2	2	30
13	UKUPNO	11	25	39	45	38	700

Barem dva izvora govore nam da porijeklo jednog dijela stanovnika Miljevaca moramo tražiti u susjednoj Zagori. Fra Bonaventura Biloglav u svojoj matici krštenih vođenoj na području Zagore od 1679. do 1686. godine bilježi sljedeća prezimena kojima u zgradama pridružujemo miljevačka sela, kao mjesta gdje se ona kasnije spominju. To su: Bralić (Karalić?), Ivić (Drinovci), Jurić (Brištani), Malenica (Drinovci, Ključ), Vlajić (Kaočine), Vukorepa (Ključ).⁵⁹

U mletačkim katastarskim knjigama nalazimo da je 1709. godine na šibenskom dijelu Zagore, u selu Unešiću posjed imao Ivan Dželalija, a 1711. na području Trogira, u Pribudama, Ilija Vetečić, Stipan Breulj, u Ogorju Grgo i Petar Malenica, Grgo Vlajić te isti Ivan Dželalija, a u Vinovu Gornjem harambaša Pave Ivić i Mate Ivić pok. Rade. Osim njih i neki Prominjani su bili povezani sa Zagorom, što samo pojačava ovu tvrdnju.⁶⁰ Nezahvalno je ipak, bez izričitijih podataka donositi bilo kakve dalje zaključke, pa odgovor treba tražiti u arhivskoj građi.

59 Krešimir Kužić, *Povijest ...*, str. 198., 200-202., 204-208., 210.

60 Krešimir Kužić, *Povijest ...*, str. 217., 219., 223., 226-227., 229.

Glede crkvenih razgraničenja i prava dušobrižništva, mletačke vlasti su imale završnu riječ. Tako su prema odluci općeg providura Daniela Dolfinia iz 1695. franjevci u šibenskoj biskupiji nakon završetka rata, između ostalih, dobili i Miljevce, a tako je ostalo i nakon završetka rata 1699. godine. Odlukom franjevačkih vlasti 1700. određeno je da svaki župnik vodi matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih. Na Miljevcima su, međutim, matice vođene još od 1692. godine. Župna crkva sv. Pavla bila je u Širitovcima, a prema spisu iz 1693. na njoj su se još vidjeli tragovi požara. Druga crkva, u Drinovcima, bila je posvećena Imenu Isusovu, i još 1698. je bila pokrivena slamom.⁶¹

Kao znak posebne časti, harambaša Pave Ivić dobio je 1707. godine od samostana pravo na grobnicu kod oltara sv. Frane.⁶²

OPISI MILJEVACA I OKOLICE

Prvi opis putovanja Krkom i Visovačkim jezerom podno miljevačkih utvrda i sela ostavio nam je zadarski "baščinac" Petar Zoranić. Ono što je vidio teško ga je pogodilo. Njegove riječi sve govore: ... *I tako plovući, s live i desne strane kaštele, polače i sela nigda obila i bogata, a sad rasuta prez izma vijahu se. ... Tad grad Nečven s live, a Čučevac s desne ukaza mi i jini razliki kašteli i polače i sela. ...*⁶³

U izvješću općeg providura Dalmacije Giacoma Foscarinija, podnesenog 1572. godine, navodi da je ... *Drniš, tvrđavica u Petrovu polju iznad Šibenika, nema neku važnost; Nečven, blizu rijeke Krke na brijesčiću, ne baš jak i bez topništva*⁶⁴

Šibenčani, Frane Butrišić i Ivan Divnić, na povratku iz Bosne 1574. prešli su preko jednog mosta na Čikoli nizvodno od Drniša – vjerojatno kod Žitnića.⁶⁵ Iz njihova pisanja vidi se da se već u drugoj polovici 16. stoljeća srednjovjekovna Poljšćica nazivala Čikola.⁶⁶

Pedesetak godina kasnije, Atanazije Jurjević, za Nečven bilježi da je ... *nešto manje veličine od Drniša, mjesto nenastanjeno, ima tvrđavu dosta jaku s nekoliko perijera (vrsta topa, primj. a.) ili topova te vrste; blizu vanjskih zidina ima podgrađe s oko 80 kuća, u kojima živi otprilike sedamdeset ili osamdeset duša, od kojih su*

61 Josip Ante Soldo, Crkveni život na proširenom području šibenske biskupije nakon uzmaca Osmanlija, Sedam stoljeća šibenske biskupije – Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998., Šibenik, 22. do 26. rujna 1998, Šibenik, 2001., str. 324.

62 Josip Ante Soldo, Samostan Majke od milosti na Visovcu, Visovački zbornik – Zbornik radova simpozija u prigodi 550. obljetnice franjevačke nazočnosti na Visovcu 1445.-1995., Visovac, 1997., str. 84.

63 P. Zoranić, *Planine*, str. 230., 232.

64 G. Novak, *Commissiones et relationes Venetae / Mletačka uputstva i izvještaji IV*, str. 6., 43.

65 Franjo Rački, Prilozi za geografsko-statistički opis bosanskoga pašalika, *Starine JAZU XIV*, Zagreb, 1882., str. 191., 195.

66 F. Rački, Prilozi za geografsko ..., str. 191., 195.

većim dijelom dobri vojnici. Ne previše daleko je oko deset sela, koja mogu skupiti otprilike dvije stotine duša s dobrim udjelom vojnika. Nema ni age, ni drugog sudca, nego sandžakov kapetan koji katkada dođe. ... U bližoj okolici osim Drniša, spominje i Hotiblić.⁶⁷

Pavao iz Rovinja navodi da je 1640. godine kameni most na Roškom slapu imao 22 luka.⁶⁸

Vizitator G. B. de Vietri navodi 1708. da župa Miljevci pripada samostanu Svete Marije od Visovca te da broji ... 6 sela s vrlo malo obitelji, usred kojih je crkva posvećena sv. Pavlu Apostolu ...⁶⁹

Zemljovidi:

Sl. 1: Lijeva gornja četvrtina zemljovida Šibenika iz "Izolara" G. F. Camocija iz 1571. Nema nijednog toponima, ali je prepoznatljiv karakteristični miljevački trokutasti oblik između Krke i Čikole. Zanimljivo je navođenje starog imena za Čikolu – *Polisca f.*, tj Poljčica te prikaz turske vojske, što povezujemo s ratnim operacijama tijekom Ciparskog rata. Ostali detalji pokazuju jaku ispremiješanost toponima i prostornu neproporcionalnost (npr. *Tina*, tj. Knin na mjestu je Brištana).⁷⁰

Sl. 2: Lijeva gornja četvrtina zemljovida iz "Theatrum orbisa" M. Meriana iz 1663. Ima dvojezični latinsko–njemački naslov *Situs particularis Comitatus Sebeniciani, qui est pars Dalmatiae / Sonderbare Situation und gelegenheit der Graffschafft Sebenico, so ein Theil ist der Provints Dalmatia*. Ključna pogreška je postavljanje *Opromigna* na desnu obalu Krke, što je posljedica izostavljanja Čikole, kao njezina lijevog pritoka. Ipak broj toponima je mnogo veći, pa tako, osim *Opromigne*, imamo: *Camicaz*, na pogrešnoj, desnoj strani Krke, prikazan kao utvrda s tri kule na brijegu, daleko od rijeke, zatim je, ponovo s krive, lijeve strane Krke, *Zucea*, tj. Čučevo, također s tri kule, ali na obali. *Rog*, s tri kule, na krivoj je strani, a uz to je ucrtan nizvodno od Kamička.

67 Mijo N. Batinić, Nekoliko priloga k bosanskoj crkvenoj poviesti, *Starine JAZU XVII*, Zagreb, 1885., str. 140.

68 Stipan Zlatović, Izvještaj o Bosni god. 1640 o. Pavla iz Rovinja, *Starine JAZU XXIII*, Zagreb, 1890., str. 11.

69 M. N. Batinić, Njekoliko priloga ..., str. 90.

70 Hrvatski državni arhiv Zagreb, Kartografska zbirka, D.XIV.40, Giovanni Francesco Camocio, Isole famose

Sl. 1. Zemljovid Šibenika iz 1571.

Sl. 2. Zemljovi Šibenika iz 1663.